

TURLI YOSH DAVRIDAGI O'QUVCHILARDA INTELEKTUAL RIVOJLANISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI.

O.I.Yadgarova

Ilmiy rahbar: SamDChTI dotsenti, p.f.f.d (PhD)

D.A.Hotamova

SamDChTI Ingliz I fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada turli yosh davrlaridagi o'quvchilarning ijodiy va ijtimoiy jihatdan turli xil bo'lib kelganligi yuzasidan fikrlar, ularning o'zlashtirish darajasini oshiruvchi tavsiyalar bildirilgan. Shuningdek, insonning shaxs sifatida rivojlanishida ta'lim-tarbiyaning ham o'rni beqiyosligi, ma'lum yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlarini bilmay turib, ularga maqsadga muvofiq ravishda ta'lim va tarbiya berib bo'lmasligi va dars olib borish jarayonida darsning samaradorligini oshirish yo'llari haqida mulohazali fikrlar yuritilgan.

Kalit so'zlar: yosh davrlari, o'zlashtirish, talim, tarbiya, shaxs, rivojlanish, dars samaradorligi.

Hozirgi kunda ta'lim tizimi oldiga o'quvchilarda shunday ko'nikmalarni shakllantirish vazifasi turibdiki, bu ko'nikmalar jadal rivojlanayotgan jamiyatga shaxsning moslashuvini ta'minlashga xizmat qilish lozim. Shuningdek, uzluksiz ta'lim tizimida yangi malakalarni egallashga imkon yaratilishi talab etiladi. Bu jarayonda o'quvchida hayotiy vaziyatlar, holatlar, betaraf obyektlar, shaxsiy bilim va ko'nikmalar, muayyan faoliyatning egallanganlik darajasini baholash va tashxislash ko'nikmasi shakllangan bo'lishi lozim.

Yosh davrlarda fanlarni o'zlashtirish bu yaratuvchanlik va ijodkorlikning ifodasi, jadal rivojlangan ijodiy ko'rsatkichlar va ijodiy sifatlarni o'z ichiga oladi. O'zlashtirish bu - o'quvchilar yoki talabalar egallagan bilim, ko'nikma va malakalarning to'laligi, chuqurligi, ongliligi hamda mustahkamligi darajasini anglatuvchi pedagogik tushunchadir. Shuningdek, u shaxsning yoshlik davri bilan bog'liqdir. Chunki shaxsda ma'lum bir fanni yoki bilimlarni o'zlashtirish aynan yoshlik davridan boshlanadi va rivojlanadi. O'zbekistonda o'zlashtirishning daraja va ko'rsatkichlari yoki talabalarga ta'lim davlat standartlari va o'quv dasturlarida belgilab qo'yilgan talablardan kelib chiqib, reyting ballari hamda besh balli baho tarzda belgilanadi.

Umumta'lim maktablarida o'zlashtirish choraklik, yarim yillik va yillik tarzda farqlanadi. Oliy o'quv yurtlarida o'zlashtirish o'quv semestrlari miqyosida aniqlanadi. O'zlashtirishning ko'tarilganligi yoki pasayganligini aniqlashda oraliq muddat muayyan vaziyatdan kelib chiqib erkin belgilanishi mumkin. Bunday hollarda bir yoki bir necha o'quvchining, muayyan sinfdagi o'quvchilarning maktab, tuman, yoki viloyat maktablarida barcha o'quvchilarning belgilangan bir ixtiyoriy davriy oraliqdagi o'zlashtirish darajalarini aniqlashlari mumkin. Yuqori o'zlashtirishga erishish milliy pedagogik amaliyot oldida turgan eng muhim vazifalardandir. Chunki o'quvchi va

talabalarning intellektual rivojlanishi hamda kasbiy tayyorgarligi ularning o'zlashtirish jarayonlariga bevosita bog'liqdir. O'zlashtirishni yuksaltirish, ilm-fanning so'nggi yutuqlarini qo'llash uchun o'quvchi yoki talabalarni o'qitish jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirish, ularni eng zamonaviy didaktiv vositalar bilan ta'minlash lozim. [5]

Boshqacha qilib aytganda, insonning shaxs sifatida rivojlanishida ta'lim– tarbiyaning ham o'rni beqiyosdir, ya'ni ma'lum yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlarini bilmay turib, ularga maqsadga muvofiq ravishda ta'lim va tarbiya berib bo'lmaydi. Bolaning har bir yoshi o'z qiyinchiliklariga ega bo'ladi va o'ziga nisbatan maxsus munosabatda bo'lishni talab etiladi. Kichik maktab yoshidagi bolalarga nisbatan psixologik jihatdan to'g'ri keladigan va yaroqli bo'lgan narsa, ko'pincha o'smirlarga nisbatan yaroqsiz va xato bo'lishi mumkin. Ta'lim va tarbiya jarayonida individual munosabatda bo'lishning sharti o'quvchining psixologik xususiyatlarini har tomonlama chuqur bilishdan iboratdir. [1] Bu narsa o'quvchining ruhiy dunyosidan xabardor bo'lishni, psixologik jihatdan to'g'ri kuzatishni tashkil qiladi. Bu ham o'quvchining darslarni yaxshi o'zlashtirib, kamol topishi uchun turtki bo'ladi.

Ta'lim va tarbiyaning yetakchilik qilishiga imkon berish darkor, chunki ta'lim va tarbiya jarayonida kishi organizmning o'sishi va muhitning ta'sir bera olmaydigan narsalarni o'rganib oladi. Shuni ta'kidlash lozimki, ta'lim va tarbiya yordamida hatto kishining ba'zi tug'ma kamchiliklari ham kerakli tomonga o'zgaradi.

O'qish yozishni o'rganishda boshqalar bir xil ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim tarbiya yordamida muhitning salbiy ta'siri natijasida ro'y bergan kamchiliklarni tugatish mumkin (qo'pollik, so'kish, karta o'ynash, chekish)[2]

Qo'shimchasiga, o'qituvchilar o'quvchilarga ta'lim berishda boshqacha yondashilgan holda ta'lim berishlari talab qilinadi, ya'ni har bir o'qituvchi uchun eng qiyin vazifa o'quvchilarning e'tiborini jalb qilish va xabarlarni samarali yetkazishdir. Ularning asosiy maqsadi g'oyalarni o'quvchilarga to'liq tushuntirish va ularning ongida unitilmas ta'surot qoldirishdir. Buning uchun ular o'qitish va o'rganish bo'yicha tayyor strategiyalarni amalga oshirishlari kerak. Bu sinfdagi mashg'ulotlarni yanada qiziqarli qiladi va o'qituvchi va talaba o'zaro munosabatining ijobiy muhitini yaratadi.

1.Sinfda ijodkorlikni joriy qilish.

O'qituvchilar o'quv dasturlariga oid maxsus dars mashg'ulotlarini o'tkazish orqali o'quvchilarning ijodiy tomonlarini tarbiyalashlari mumkin. Ular o'quvchilarning ijodini rag'batlantirish uchun turli xil vositalardan foydalanishlari mumkin. Jumladan, qiziqarli o'yinlar, ko'rgazmali mashqlar, power point taqdimotlari, tasvirlar va vediorlar o'quvchilarning ongini to'liqlantirib, qiziqishlarini uyg'otadi. O'qituvchilar har bir o'quvchining ixtirochilik qobiliyatini aniqlashlari va ijodiy hislarini rag'batlantirishlari kerak.

2.Audio-video darsliklardan foydalanish.

O'qituvchilar sinfdan audio-vizual mashg'ulotlar o'tkazish orqali darslik mazmunini to'ldirishlari mumkin. Modellar, rasmlar filmlar, videolar kabi turli xil vositalar o'quvchilarning tasavvurlarini rivojlantirish uchun imkoniyat yaratadi. Ushbu usullar

ularning ijodkorligini va diqqatni konsentratsiyalash tushunchalarini yaxshiroq tushunish qobiliyatini oshirishi mumkin. Masalan, o'qituvchilar darsda tarixiy voqealar va kimyoviy tajribalar haqida qisqacha voqeliklarni namoyish etsa, bu o'quvchilarning ongida paydo bo'lgan turli shubhalarga oydinlik kiritishi mumkin. Texnologiyani yaxshi biladigan o'qituvchilar, shuningdek, maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar uchun sinf mashg'ulotlarini qiziqarli tajribaga aylantira oladigan bir qator aqlli ilovalardan foydalanishlari mumkin.

3. Haqiqiy dunyo bilan bog'lanish

O'qituvchilar yangi va mazmunli mashg'ulotlarni o'tkazish uchun haqiqiy hayot tajribalari va misollarini kiritishlari mumkin. Talabalar mavzuni hayotiy misollar bilan bog'laydi, bu esa o'z navbatida mavzu mazmunini tushunishni osonlashtiradi.

4. Sinf dan tashqari chiqish

Sinf chegaralari ichida cheklanish har doim ham ta'limning mukammalligi uchun yetarli emas. Ba'zan o'qituvchilar sinf dan tashqarida dars olishlari kerak. O'qitiladigan darslarga mos keladigan ekskursiyalar tashkil qilishlari mumkin. Bundan tashqari kichik sayr qilish yoki vaqti-vaqti bilan aloqada tashqarida darslar o'tkazish tetiklantiruvchi bo'lishi mumkin. Bunday mashg'ulotlar orqali o'quvchilar ko'p narsalarni o'rganishlari va ularga o'rgatiladigan narsalarni osongina eslab qolishlari mumkin.[5]

Turli yosh davridagi bolalarning o'ziga xos xususiyatlarini bilish va shunga qarab ta'lim jarayonida ta'sir etish uchun psixologiyada keng tarqalgan metodlardan ham foydalanish ijobiy natija beradi. Bugungi kunda shaxs xususiyatlari va ularning kamolotini diagnostika qilish imkonini beruvchi talaygina psixodiagnostik metodlar mavjud bo'lib, ular orasida proektiv metodikalar alohida o'rinni egallaydi. Proektiv metodikalar xayol va fantaziya mahsullarini tahlil qilishga asoslangan bo'lib, shaxsning ichki dunyosi, uning sub'yektiv kechinmalari, fikr, ustanovkalarini ochishga qaratilgan. Proektiv metodikalar shaxs diagnostikasi uchun mo'ljallangan metodikalar guruhi bo'lib, ular uchun shaxsning alohida, ayrim xususiyatlarini emas, uni umumlashgan holda (global tarzda) baholash xosdir.[3]

Yuqoridagi fikrlardan xulosa qiladigan bo'lsak, turli yosh davridagi o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta'minlashda proektiv metodikalardan keng foydalanishni shuningdek insonning shaxs sifatida rivojlanishida va darslarni yaxshi o'zlashtirishida uning qiziqishlaridan kelib chiqilgan holda yondashish lozimligi ta'kidlash lozim. Chunki bunday yondashuv o'quvchining kelajakda yaxshi kasb egasi bo'lib yetishib chiqishiga va yetuk mutaxassis bo'lib shakllanishiga yuksak poydevor bo'ladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLA:

1. Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya [matn]: darslik/Z.T. Toshkent: "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyat" –nashriyoti 2018-600b.

2. Tursunov I. Nishonaliyev U-Pedagogika kursi: darslik, -Toshkent "O'qituvchi" 1997 26-35 b.

3.O Yadgarova .Shaxsni o'rganishda proyektiv metodikalarning afzalliklari tahlili. Scientific journal of the Fergana State University, 2023

4.. Ibragimovna Y. O. Organization of independent work of students as a means of increasing the professional and communicative competence of future teachers //Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities. – 2021. – T. 1. – №. 1.5 Pedagogical sciences

5.<https://theknowledgereview.com/strategies-enhance-effectiveness-classroom-teaching/>

